

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШИШ ЧОРА-ТАДБИРЛАРИНИ АМАЛГА ОШИРИШНИНГ ХУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР

Турсунбеков Худайберди

Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси

Академияси магистратураси

“Коррупцияга қарши курашиш”

йўналиши тингловчиси

АННОТАЦИЯ

Мақола коррупцияга қарши курашиш чора-тадбирларини амалга оширишнинг муаммо ва ечимлари таҳлил қилинган.

***Калим сўзлар:** коррупция, коррупцияга қарши курашиш, ҳудудий чора-тадбирлар, коррупцияга қарши курашиш бўйича давлат дастури.*

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы проблемы и пути их решения при реализации антикоррупционных мер.

***Ключевые слова:** коррупция, борьба с коррупцией, региональные меры, государственная программа по борьбе с коррупцией.*

ABSTRACT

The article analyzes the problems and ways to solve them in the implementation of anti-corruption measures.

***Keywords:** corruption, fight against corruption, regional measures, state anti-corruption program.*

КИРИШ

Ўзбекистон Республикаси Президентининг ташаббуси¹ билан 2017 йилда қабул қилинган “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуннинг Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш чора-тадбирларини амалга оширишнинг ҳуқуқий асослари яратиб беради.

Қонун коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги ҳуқуқий муносабатларни қонуний тартибга солишга, давлат органлари, ташкилотлар ҳамда фуқаролик жамияти институтлари томонидан амалга оширилаётган коррупцияга қарши

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни лойиҳасини киритиш ҳақида қонунчилик ташаббуси.

<https://president.uz/uz/lists/view/85>

қаратилган чора-тадбирлар самарадорлигини оширишга, шунингдек коррупцияни ижтимоий ҳаётнинг барча соҳаларидан тўлиқ бартараф этишга, фуқароларнинг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини юксалтириш орқали жамиятда коррупциянинг ҳар қандай кўринишларига тоқат қилмаслик муҳитини яратишга қаратилган. Қонуннинг қабул қилиниши фуқаролар ҳуқуқ ва эркинликлари ҳимоя қилинишини таъминлашнинг кўшимча ҳуқуқий кафолатларини яратиб, хусусий мулк ҳуқуқига ғайриқонуний тажовузларни, тадбиркорлик субъектларининг фаолиятига асоссиз аралашувларни чеклашга кўмаклашади ва натижада ишчанлик фаоллиги ўсишига ҳамда мамлакатнинг инвестициявий жозибadorлиги ошишига олиб келади. Хусусан, Қонуннинг 5-моддасида коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишлари этиб:

- аҳолининг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини юксалтириш, жамиятда коррупцияга нисбатан муросасиз муносабатни шакллантириш;

- давлат ва жамият ҳаётининг барча соҳаларида коррупциянинг олдини олишга доир чора-тадбирларни амалга ошириш;

- коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларни ўз вақтида аниқлаш, уларга чек қўйиш, уларнинг оқибатларини, уларга имкон берувчи сабаблар ва шарт-шароитларни бартараф этиш, коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларни содир этганлик учун жавобгарликнинг муқаррарлиги принципини таъминлаш белгиланган.

Мазкур 3 та катта йўналиш бўйича давлат сиёсатини амалга ошириш давлат, жамият ва барча дахлдор субъектлардан улкан ишларни амалга ошириш зарурлигини кўрсатади. Сабаби қабул қилинган Қонун қанчалик яхши ва мукамал ёзилмасин, агарда унинг ижро этилишига барча дахлдор шахслар жалб қилинмаса ва унга риоя этилиши таъминламаса, қонун қоидалари қоғозда қолиб кетади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг 24.01.2020 йилда Олий Мажлисга йўлланган Мурожаатномасида “Коррупцияга қарши курашишда аҳолининг барча қатламлари, энг яхши мутахассислар жалб қилинмас экан, жамиятимизнинг барча аъзолари, таъбир жоиз бўлса, “ҳалоллик вакцинаси” билан эмланмас экан, ўз олдимизга қўйган юксак марраларга эриша олмаймиз. Биз коррупциянинг оқибатлари билан курашишдан унинг барвақт олдини олишга ўтишимиз керак”,² деган сўзлари билан коррупциянинг

² Ўзбекистон Республикаси Президенти расмий сайти. <https://president.uz/uz/lists/view/3324>

хавфлилик даражаси ва унга қарши курашишга бирлашишимиз зарурлигини таъкидладилар.

Бу борада немис давлат ва сиёсий арбоби, Германия империясининг биринчи канцлери Отто фон Бисмаркнинг “Ёмон қонунлар ва яхши мансабдорлар билан мамлакатни яхши бошқариш мумкин, бироқ мансабдорлар ёмон бўлса ҳатто энг яхши қонунлар ҳам ёрдам бера олмайди”³, - деган сўзларини иқтибос келтириш мумкин. Гарчи мазкур итибосни айнан Бисмарк томонидан билдирилганлигига шубҳа мавжуд бўлсада, бироқ ушбу иқтибосда мантиқан тўғри фикрлар мавжудлигига шубҳа йўқ деб ҳисоблаймиз.

Қонунда қанчалик баландпарвоз гаплар янграсада, мазкур қонун тўғридан-тўғри таъсир кучига эга эмас ва амалда коррупцияга оид ижтимоий муносабатларни тартибга солишда умумий стратегик масалаларни қараб олганлиги билан ажралиб туради.

Бевосита, Қонуннинг 6-моддасида коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги давлат сиёсати давлат дастурлари ва бошқа дастурлар асосида амалга оширилиши мумкинлиги ҳақидаги қоида бу фикримизнинг яққол исботидир.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Яъни, давлат дастурлари ва бошқа дастурлар Қонуннинг қоидалари самарали ижро этилишини таъминлаш, коррупциянинг ҳолати ҳамда тенденцияларидан келиб чиққан ҳолда коррупцияга қарши курашиш бўйича комплекс ва тизимли чора-тадбирлар кўриш мақсадида ишлаб чиқилади ҳамда амалга оширилади.

Айнан, шу сабабли Қонун қабул қилинганидан сўнг бир ой вақт ўтиб, 2017 йил 2 февраль куни Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг қоидаларини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2752-сонли қарори⁴ қабул қилинган. Бироқ, мазкур қарор билан қабул қилинган коррупцияга қарши курашиш бўйича давлат дастурига тўхталишдан аввал, “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонун қабул қилингунига қадар амалга оширилган чора-тадбирларни қайд этиш ўринли деб ҳисоблаймиз.

Хусусан, 2015 йил 18 май куни Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан **2015 йил учун коррупцияга қарши чора-тадбирларни**

³ <https://ru.citaty.net/tsitaty/474811-otto-fon-bismark-s-plokhimi-zakonami-i-khoroshimi-chinovnikami-vpolne-m/>

⁴ <https://lex.uz/docs/3105125>

амалга оширишга қаратилган комплекс амалий ҳаракатлар режаси (кейинчалик – Комплекс ҳаракатлар режаси) тасдиқланган.

Жами 18 та чора-тадбирлардан иборат бўлган Комплекс ҳаракатлар режаси Ўзбекистонда коррупцияга қарши курашишга қаратилган биринчи миллий дастур ҳисобланади ҳамда ўзида коррупция бўйича ихтисослаштирилган ва илмий тадқиқотлар ва сўровлар ўтказиш, ўрта ва олий таълим муассасалари учун коррупцияга қарши кураш бўйича таълим дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш, давлат органлари ходимларини тайёрлаш, давлат органларида чора-тадбирлар кўриш каби тадбирларни ўз ичига олган.

Комплекс ҳаракатлар режаси жадвал кўринишида бўлиб, унда ҳар бир тадбирнинг номи, кутилаётган натижалар, амалга ошириш муддатлари ва унга масъул бўлган органлар белгилаб берилган.

Мазкур масала бўйича Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилотининг Коррупцияга қарши курашиш бўйича Истамбул ҳаракатлар режаси доирасида Ўзбекистонни 3-раунд мониторинги натижалари бўйича эълон қилинган “Ўзбекистонда коррупцияга қарши ислоҳотлар” номли 2015 йил октябрь ойида эълон қилинган ҳисоботида⁵ Комплекс ҳаракатлар режаси ҳақида қуйидаги фикрлар билдирилган.

Хусусан, ҳисоботда “Вазирлар Маҳкамаси томонидан Комплекс ҳаракатлар режасининг тасдиқлангани Ўзбекистон томонидан амалга оширилган муҳим қадам бўлди. Ўзбекистонда 2008 йилдан буён коррупцияга қарши кураш бўйича миллий режа ишлаб чиқиш ишлари давом этаётган ва 2012 йилда “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги қонун лойиҳасини тайёрлаш тўғрисидаги Президент фармойиши қабул қилинган. Ушбу қонун лойиҳаси ишлаб чиқилган⁶ бўлсада, яқунда фақат Комплекс чора-тадбирлар режаси тасдиқланган.

Ҳисоботда қўшимча қилинишича, “Комплекс ҳаракатлар режаси кенг қамровли бўлмай, бир йиллик режа учун айрим тадбирларни амалга оширишга қаратилган. Режа коррупцияга қарши кураш сиёсати ва коррупциянинг олдини олишнинг айрим жиҳатлари бўйича тадбирларни ўз ичига олади... Шу билан бирга, унинг камчилиги сафатида Режада коррупцияни криминализация қилиш ва ҳуқуқни қўллаш амалиёти, шунингдек давлат харидларидаги ва судлардаги коррупцияга оид масалалар мавжуд эмас. Бундан ташқари, таълим ёки

⁵ ОЭСР, Сеть по борьбе с коррупцией для стран Восточной Европы и Центральной Азии Антикоррупционные реформы в Узбекистане, 3-ий раунд мониторинга в рамках Стамбульского плана действий по борьбе с коррупцией. <https://www.oecd.org/corruption/acn/Uzbekistan-Round-3-Monitoring-Report-RUS.pdf>

⁶ <https://www.gazeta.uz/ru/2013/12/26/corruption/>

соғлиқни сақлаш каби коррупцияга кўпроқ дучор бўлган соҳалар Режада ўз аксини топмаган” деган фикрга келинган.

Мазкур фирklar билан келишиш қийин деб ҳисоблаймиз, чунки мазкур Комплекс ҳаракатлар режаси республикада коррупцияга қарши курашиш сиёсати ва умуман сиёсий иродани акс этган дастлабки ҳужжат бўлиб, у кейинги янада такомиллаштирилган чора-тадбирларни амалга ошира олишимиз учун туртки бўлган.

2015 йилда Комплекс ҳаракатлар режаси ижроси тамомланганидан сўнг 2016 йил 16 январь куни Вазирлар Маҳкамаси томонидан **2016-2017 йиллар учун коррупцияга қарши чора-тадбирларни амалга ошириш бўйича комплекс амалий ҳаракатлар режаси** (кейинчалик – Комплекс режа) тасдиқланган.

Мазкур Комплекс режа 2015 йилдаги Комплекс ҳаракатлар режасининг давоми бўлиб, 19 та амалий чора-тадбирлардан иборат бўлган. Гарчи Комплекс режа аввалги Режада қайд этилган тадбирларни давом эттиришни назарда тутиб, уни такрорлаган бўлсада, унда бир қатор янги масалар ҳам қамраб олинган.

Хусусан, Комплекс режанинг ўзига хослиги шундан иборат бўлганки, олдинги Режа билан коррупцияни бартараф қилиш учун жорий қилинган масалаларнинг самарадорлигини мониторинг йўли билан ўрганишни ўзида мужассам этган.

Бундан ташқари, мазкур масалага холис баҳо бериш учун Иқтисодий ҳамкорлик ва тарққиёт ташкилотининг (кейинчалик - ИХТТ) Коррупцияга қарши курашиш бўйича Истамбул ҳаракатлар режасининг Ўзбекистонни 4-раунд мониторинги натижалари бўйича эълон қилинган “Ўзбекистонда коррупцияга қарши ислохотлар” номли 2019 йил январь ойида эълон қилинган ҳисоботида ⁷ 2016 йилда мамлакатимизда коррупцияга қарши курашиш ислохотларига қуйидагича фикр берилган.

Хусусан, 2016 йилда 40 дан ортиқ вазирлик ва идораларда коррупцияга қарши курашиш бўйича идоравий режалар ишлаб чиқилиб тасдиқланган, Комплекс режада ишонч телефонлари ва интернет сайтлари фаолиятини такомиллаштириш, виртуал қабулхоналар очиш, давлат хизматлари кўрсатишда шаффофликни таъминлаш, ишга қабул қилиш, суиистеъмолликка кўпроқ мойил бўлган соҳаларни аниқлаш ва ундаги хавфларни минималлаштириш, одоб-

⁷ ОЭСР, Борьба с коррупцией в странах Восточной Европы и Центральной Азии, Антикоррупционные реформы в Узбекистане, 4-й раунд мониторинга в рамках Стамбульского плана действий по борьбе с коррупцией.
https://www.oecd.org/corruption/acn/OECD-ACN-Uzbekistan-4th-Round_Monitoring-Report-2019-RUS.pdf

ахлоқ қоидаларини жорий этиш, коррупциянинг олдини олиш бўйича ҳуқуқий саводхонлик ва хабардорликни ошириш ва бошқа шу каби коррупцияга қарши чора-тадбирлар ўз аксини топган.

Ўзбекистон томонидан коррупцияга қарши курашиш бўйича улкан ишлар амалга оширилганлиги ИХТТ томонидан эътироф этиб, бу соҳадаги ишларни янада такомиллаштиришга қаратилган ўзининг янги тавсияларини тақдим этган.

Хусусан, хавф-хатарларни баҳолашга асосланган ҳалоллик сиёсати номли тавсиянинг якунида ИХТТнинг мониторинг гуруҳи Ўзбекистон томонидан амалга оширилаётган саъй-ҳаракатларнинг муҳимлигини эътироф этган ҳолда, коррупция хавфларини баҳолаш жараёнига янада пухта ва тизимли характер беришни тавсия қилиб, бунда **миллий, ҳудудий, маҳаллий, соҳавий ва идоравий даражада коррупцияга қарши сиёсатни амалга ошириш**, бунинг учун аниқ ва ягона **услугиётни** ишлаб чиқиш ва қабул қилиш кераклигини назарда тутилган⁸.

Шундай қилиб, Истамбул ҳаракатлар режасининг 4-раунд мониторинги натижалари бўйича Ўзбекистонга “Коррупция хавф-хатарларини баҳолаш асосида **миллий, ҳудудий (минтақавий), маҳаллий, соҳавий (тармоқ) ва идоравий даражадаги ҳалоллик сиёсатини ишлаб чиқиш**, бундай баҳолашнинг ягона услугиётини ишлаб чиқиш ва қабул қилиш” номли янги 6-тавсия (рекомендация) берилган⁹.

ИХТТ томонидан берилган янги тавсияда кўриниб турибдики, мамлакатда коррупция хавф-хатарларини баҳолаш асосида **миллий** (давлат даражасидаги), **ҳудудий** (вилоятлар, туман-шаҳар даражасидаги), **маҳаллий** (ўзини ўзи бошқариш органлари даражасидаги), **соҳавий** (давлат харидлари, очиқликни таъминлаш, ишга қабул қилиш ва ҳ.к.) ва **идоравий** (соғлиқни сақлаш, таълим, солиқ, божхона ва бошқа тизимлар, яъни давлат органлари даражасидаги) ҳалоллик сиёсатини амалга ошириш назарда тутилмоқда.

Коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги давлат сиёсати қонуннинг қоидалари самарали ижро этилишини таъминлаш, коррупциянинг ҳолати ҳамда тенденцияларидан келиб чиққан ҳолда коррупцияга қарши курашиш бўйича комплекс ва тизимли чора-тадбирлар кўриш мақсадида **давлат дастурлари ва бошқа дастурлар асосида** амалга оширилишидан хабардор бўлдик¹⁰.

⁸ ОЭСР, Борьба с коррупцией в странах Восточной Европы и Центральной Азии, Антикоррупционные реформы в Узбекистане, 4-й раунд мониторинга в рамках Стамбульского плана действий по борьбе с коррупцией.

<https://www.oecd.org/corruption/acn/OECD-ACN-Uzbekistan-4th-Round-Monitoring-Report-2019-RUS.pdf>

⁹ <https://www.oecd.org/corruption/acn/OECD-ACN-Uzbekistan-4th-Round-Monitoring-Report-2019-RUS.pdf>

¹⁰ <https://lex.uz/docs/3088008>

“Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуннинг 8, 8-1, 9, 10, 11, 12-моддаларида коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги давлат дастурларининг ва бошқа дастурларнинг ишлаб чиқилиши ҳамда амалга оширилишига ваколатли бўлган органлар ҳақида қайд этилган:

а) коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги давлат дастурларининг ва бошқа дастурларнинг ишлаб чиқилиши ҳамда амалга оширилишини ташкил этиш ваколатига:

- Ўзбекистон Республикасининг Коррупцияга қарши курашиш бўйича миллий кенгаши;

- Ўзбекистон Республикаси Коррупцияга қарши курашиш агентлиги;

б) коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги давлат дастурларини ва бошқа дастурларни ишлаб чиқиш ҳамда амалга оширишда иштирок этиш ваколатига:

- Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси;

- Ўзбекистон Республикаси Давлат хавфсизлик хизмати;

- Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги;

- Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги;

- Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ҳузуридаги Иқтисодий жиноятларга қарши курашиш департаменти киради.

Эътиборлиси, Қонуннинг 14 ва 15-моддаларига мувофиқ ҳудди шундай ҳуқуққа фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат ноижорат ташкилотлари ва фуқаролар ҳамда оммавий ахборот воситалари эгадир.

“Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонундан келиб чиқиб, ҳозирга қадар Ўзбекистон Республикаси Президентининг ҳужжатлари билан бевосита коррупцияга қарши курашиш ва уни олдини олишга йўналтирилган Давлат дастурлари тасдиқланган ва тизимли равишда амалга ошириб келинмоқда. Хусусан, уларга:

1) Ўзбекистон Республикаси Президентининг 02.02.2017 йилдаги “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг қоидаларини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2752-сон қарори билан **2017-2018 йилларга мўлжалланган коррупцияга қарши курашиш бўйича давлат дастури**¹¹;

2) Ўзбекистон Республикаси Президентининг 27.05.2019 йилдаги “Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини янада

¹¹ <https://lex.uz/docs/3105125>

такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5729-сон Фармони билан **2019-2020 йилларда коррупцияга қарши курашиш давлат дастури**¹²;

3) Ўзбекистон Республикаси Президентининг 06.07.2021 йилдаги “Коррупцияга қарши муросасиз муносабатда бўлиш муҳитини яратиш, давлат ва жамият бошқарувида коррупциявий омилларни кескин камайтириш ва бунда жамоатчилик иштирокини кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6257-сон Фармони билан Коррупцияга қарши курашиш бўйича **2021-2022 йилларга мўлжалланган давлат дастури**¹³ тасдиқланган.

Шу каби, Президентнинг фармонлари билан 2017 — 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича “Ҳаракатлар стратегия”лари¹⁴ ҳамда 2022 йилдаги фармони билан “Тараққиёт стратегияси”¹⁵ да ҳам коррупцияга қарши курашиш масалалари ва муаммолари алоҳида йўналиши сифатида белгиланиб, тегишли дастурларда қоидалар келтирилган.

Юқоридаги қонун, Давлат дастурлари ва бошқа дастурлар асосида Коррупцияга қарши курашиш миллий кенгаши томонидан йиллик ва ярим йиллик иш режалари ишлаб чиқилмоқда.

“Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуннинг 8-моддасига кўра, коррупцияга қарши курашиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи органлар ҳамда ташкилотларнинг фаолиятини мувофиқлаштириш учун Ўзбекистон Республикасининг коррупцияга қарши курашиш бўйича миллий кенгаши (кейинчалик - Миллий кенгаш) ташкил этилган¹⁶.

Шунингдек, Қорақалпоғистон Республикасида, вилоятларда ва Тошкент шаҳрида коррупцияга қарши курашиш бўйича ҳудудий кенгашлар (кейинчалик - Ҳудудий кенгашлар) қонунчиликда белгиланган тартибда ташкил этилиши Қонун билан белгиланган.

Миллий кенгашнинг асосий вазифаларига қуйидагилар киради¹⁷:

коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги давлат дастурларининг ва бошқа дастурларнинг ишлаб чиқилиши ҳамда амалга оширилишини ташкил этиш;

¹² <https://lex.uz/docs/4355387>

¹³ <https://lex.uz/docs/5495529>

¹⁴ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 07.02.2017 йилдаги “Ўзбекистон республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон фармони. <https://lex.uz/docs/3107036>

¹⁵ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 28.01.2022 йилдаги “2022 — 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сон фармони. <https://lex.uz/docs/5841063>

¹⁶ <https://lex.uz/docs/3088008>

¹⁷ “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуннинг 8-моддаси. <https://lex.uz/docs/3088008>

коррупцияга қарши курашиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи органлар ҳамда ташкилотларнинг фаолиятини мувофиқлаштириш ва ҳамкорлигини таъминлаш;

аҳолининг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини юксалтиришга, жамиятда коррупцияга нисбатан муросасиз муносабатни шакллантиришга доир чора-тадбирларнинг ишлаб чиқилиши ҳамда амалга оширилишини ташкил этиш;

коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишга, уларни аниқлашга, уларга чек қўйишга, уларнинг оқибатларини, шунингдек уларга имкон берувчи сабаблар ва шарт-шароитларни бартараф этишга доир чора-тадбирлар самарадорлиги оширилишини таъминлаш;

коррупциянинг ҳолати ва тенденциялари тўғрисидаги ахборотни йиғиш ҳамда таҳлил этиш;

коррупцияга қарши курашиш бўйича чора-тадбирлар амалга оширилиши юзасидан мониторингни амалга ошириш, ушбу соҳадаги мавжуд ташкилий-амалий ва ҳуқуқий механизмларнинг самарадорлигини баҳолаш;

коррупцияга қарши курашиш тўғрисидаги қонунчиликни такомиллаштириш ва ушбу соҳадаги ишларни яхшилаш юзасидан таклифлар тайёрлаш;

худудий кенгашлар фаолиятини мувофиқлаштириш.

Жамият ва давлат ҳаётининг барча соҳаларида коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашишга қаратилган давлат сиёсатининг самарадорлигини ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 29.06.2020 йилдаги ПФ-6013-сон Фармони билан ¹⁸ Коррупцияга қарши курашиш агентлиги ташкил этилди (кейинчалик - Агентлик).

Президент ташаббуси ва БМТнинг Коррупцияга қарши конвенцияси талаби билан ташкил этилган Агентлик коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашиш соҳасида давлат сиёсатини шакллантириш ва амалга ошириш, давлат органлари, оммавий ахборот воситалари, фуқаролик жамияти институтлари ва бошқа нодавлат сектор вакилларининг биргаликдаги самарали фаолиятини таъминлаш, шунингдек, мазкур соҳадаги халқаро ҳамкорлик учун масъул бўлган махсус ваколатли давлат органи ҳисобланади.

¹⁸ Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-6013-сон Фармони.

Агентлик ўз фаолиятини қонунийлик, холислик, ҳисобдорлик, очиқлик ва шаффофлик принциплари асосида бошқа давлат органлари, ташкилотлар ва уларнинг мансабдор шахсларидан мустақил равишда амалга оширади, Президентга бўйсунди ва Олий Мажлис палаталари олдида ҳисобдордир.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг 23.09.2020 йилда БМТ Бош Ассамблеясининг 75-сессиясидаги нутқида “Коррупцияга қарши муросасиз кураш янги босқичга кўтарилди. Бу борада муҳим қонун ҳужжатлари қабул қилиниб, мустақил тузилма – Коррупцияга қарши курашиш агентлиги ташкил этилди”, деб Агентликка бу борада катта ишонч ва умид берилганлигини қайд этдилар¹⁹.

Агентлик Миллий кенгашнинг ишчи органи ҳисобланади ва қуйидагиларни амалга ошириш ваколатига эга²⁰:

коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашиш соҳасидаги давлат сиёсатини шакллантиради ва амалга оширади;

ҳар йили Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тўғрисида миллий маъруза тайёрлайди ҳамда уни кўриб чиқиш учун Ўзбекистон Республикаси Президентига ва Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарига киритади;

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасининг ва Сенатининг коррупцияга қарши курашишга дахлдор бўлган қўмиталари, Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгесининг тегишли қўмитаси, халқ депутатлари вилоятлар ҳамда Тошкент шаҳар, туман ва шаҳар Кенгашларининг коррупцияга қарши курашиш комиссиялари билан **ҳамкорлик қилади**;

коррупцияга оид жиноятларни, биринчи навбатда Ўзбекистон Республикасининг миллий манфаатларига ва халқаро обрўсига путур етказадиган коррупцияга оид жиноятларни тергов қилиш натижаларини комплекс таҳлил қилади, унинг яқунлари тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентига ва Олий Мажлис палаталарига ахборот беради;

коррупцияга оид жиноятлар туфайли жамият ва давлат манфаатларига етказилган зарарнинг ўрни тўлиқ қопланишига эришилиши устидан назоратни амалга оширади;

норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва уларнинг лойиҳаларининг коррупцияга қарши экспертизасини ўтказиш тизими самарадорлигини таҳлил қилади, ушбу тизимни такомиллаштириш юзасидан таклифлар киритади;

¹⁹ Ўзбекистон Республикаси Президенти расмий сайти. <https://president.uz/uz/lists/view/3851>

²⁰ “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуннинг 8-1-моддаси. <https://lex.uz/docs/3088008>

фуқаролик жамияти институтлари билан биргаликда коррупциянинг даражасини, шу жумладан ҳудудлар, иқтисодиёт тармоқлари ва бошқа соҳалар кесимидаги даражасини баҳоловчи Коррупцияни идрок этиш миллий индексини тузишни ташкил этади;

давлат харидлари соҳасида коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашиш мақсадида давлат буюртмачисининг ISO: 37001 коррупцияга қарши стандартни қўллашини назарда тутувчи талабни белгилайди;

жойларда коррупциянинг олдини олишга қаратилган ҳудудий дастурлар ишлаб чиқилиши ва амалга оширилишини ташкил этади;

коррупция ҳолатларига доир материалларни қонунчиликда белгиланган тартибда оммавий ахборот воситаларига тақдим этади;

вазирликлар ва идораларнинг коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини мувофиқлаштиради, давлат органларининг, оммавий ахборот воситаларининг, фуқаролик жамияти институтларининг ва бошқа нодавлат сектор вакилларининг ушбу масалалар бўйича самарали ҳамкорлигини ташкил этади;

ижро ҳокимияти ва хўжалик бошқаруви органлари ҳамда уларнинг мансабдор шахслари қарорларида коррупция белгилари аниқланган ҳолларда уларнинг ижросини тўхтатиш ёки бекор қилиш тўғрисида кўриб чиқилиши мажбурий бўлган тақдимномалар киритади ва бошқалар.

Коррупция қарши курашиш давлат сиёсатини амалга оширишга қаратилган давлат дастурлари ва бошқа дастурлар.

1) Ўзбекистон Республикаси Президентининг 02.02.2017 йилдаги ПҚ-2752-сон қарори билан тасдиқланган **2017-2018 йилларга мўлжалланган коррупцияга қарши курашиш бўйича давлат дастурида**²¹ қуйидаги 5 та бўлим ва 51 та амалий чора-тадбирлардан иборат бўлган:

I. Коррупцияга қарши курашиш соҳасида қонун ҳужжатларини янада такомиллаштириш бўлимида коррупциявий хавфи юқори бўлган муносабатларни тартибга солувчи “Давлат хизмати тўғрисида”, “Давлат ва хусусий шериклик тўғрисида”, “Давлат харидлари тўғрисида”, “Ҳуқуқий ахборотни тарқатиш ва ундан фойдаланишни таъминлаш тўғрисида”, “Жамоат назорати тўғрисида”, “Жабрланувчилар, гувоҳлар ва жиноят процессининг бошқа иштирокчиларини ҳимоя қилиш тўғрисида”, “Маъмурий тартиб-таомиллар тўғрисида”²¹ги ва бошқа 10 га яқин қонун лойиҳаларини ишлаб чиқишни назарда тутган.

²¹ <https://lex.uz/docs/3105125>

II. Аҳолининг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини юксалтириш, жамиятда коррупцияга нисбатан муросасиз муносабатни шакллантириш бўлимида жамиятда коррупцияга нисбатан муросасиз муносабатни шакллантириш, аҳолининг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини юксалтириш, тарғибот ишларини амалга ошириш, давлат органларининг нодавлат ноижорат ташкилотлари ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари билан ижтимоий шериклиги самарадорлигини ошириш, коррупцияга қарши курашиш масаласига доир ўқув-методик ва илмий адабиётларни ишлаб чиқиш каби чора-тадбирларни ўз ичига олган.

III. Давлат ва жамият ҳаётининг барча соҳаларида коррупциянинг олдини олиш бўйича чора-тадбирлар бўлими “Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиқлиги тўғрисида”ги Қонун талабларининг ижроси ҳолатини ўрганиш, давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиқлигини мониторинг қилиш ва баҳолаш, идоравий ҳужжатларни ишлаб чиқиш ва тасдиқлаш, давлат органлари томонидан ўз фаолиятининг тизимли таҳлили, коррупция хавфига дучор бўлган соҳа ва йўналишларни аниқлаш, манфаатлар тўқнашувини ҳал этишнинг ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш, таълим, соғлиқни сақлаш, ижтимоий таъминот, коммунал хизмат кўрсатиш соҳасида ва ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг бошқа соҳаларида аҳоли учун адолатли шарт-шароитларни ҳамда тенг имкониятларни яратиш, коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларга йўл қўймасликка қаратилган идоравий коррупцияга қарши комплекс чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш ва бошқа чора-тадбирлар киритилган.

IV. Коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларни ўз вақтида аниқлаш, уларга чек қўйиш, уларнинг оқибатларини, уларга имкон берувчи сабаблар ва шарт-шароитларни бартараф этиш бўлимида коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларни ўз вақтида аниқлаш, уларга чек қўйиш, уларнинг оқибатларини, уларга имкон берувчи сабаблар ва шарт-шароитларни бартараф этиш, шунингдек бу борада жазонинг муқаррарлигини таъминлашга қаратилган чора-тадбирларни амалга ошириш, коррупциянинг ҳолати ва тенденцияларини тизимли таҳлил қилиш, коррупцияга қарши курашиш бўйича фаолиятни бевосита амалга оширувчи давлат органлари фаолиятида коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларга йўл қўймасликнинг таъсирчан чораларини назарда тутувчи идоравий ҳужжатларни ишлаб чиқиш ва қабул қилиш, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг техник таъминоти даражасини ошириш, уларнинг фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация технологияларни жорий қилиш, ушбу органлар ва судларда

коррупцияга қарши курашиш соҳасида ходимлар тайёрлаш ва бошқа чора-тадбирлар назарда тутилган.

V. Коррупцияга қарши курашиш соҳасида ташкилий чоралар, тадқиқотлар ўтказиш, халқаро ҳамкорлик бўлимида Коррупцияга қарши курашиш бўйича ҳудудий идоралараро комиссиялар фаолиятини тартибга солиш, низомларини ва уларнинг таркибларини ишлаб чиқиш ва тасдиқлаш, коррупцияга қарши курашиш бўйича чораларнинг амалга оширилиши устидан мониторинг олиб бориш, ижтимоий, махсус, илмий ва бошқа тадқиқотларни ўтказиш, миллий қонунчилигини халқаро-ҳуқуқий ҳужжатларга мувофиқлиги бўйича инвентаризациядан ўтказиш, халқаро ва минтақавий ташкилотлар билан ҳамкорликни ўрнатиш, соҳасида икки томонлама ва кўп томонлама халқаро ҳамкорликни ошириб бориш каби чора-тадбирлар назарда тутилган.

Мазкур давлат дастурининг ижроси яқунлари бўйича тегишли ҳисобот тузилган²².

2) Ўзбекистон Республикаси Президентининг 27.05.2019 йилдаги ПФ-5729-сон Фармони билан тасдиқланган **2019-2020 йилларда коррупцияга қарши курашиш давлат дастури**²³ куйидаги 4 та бўлим ва 35 та амалий чора-тадбирлардан иборат бўлган:

I. Аҳолининг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини юксалтириш, жамиятда коррупцияга нисбатан муросасиз муносабатни шакллантириш бўлимида аҳолининг кенг қатламларини хабардор қилиш ва онг-билимларини оширишда мақсадли тадбирларни амалга ошириш, таълим муассасаларининг ўқув дастурларига коррупцияга қарши курашиш махсус курсларини киритиш, илмий, тадқиқий ва эксперт салоҳиятини кучайтириш, қисқа муддатли ўқув курсларини мажбурий равишда ўташ тартибини жорий этиш ва бошқа чора-тадбирлар белгиланган.

II. Давлат ва жамият ҳаётининг барча соҳаларида коррупциянинг олдини олиш бўйича чора-тадбирларни амалга ошириш бўлимида “Давлат молиявий назорати тўғрисида”, “Давлат ички назорати ва ички аудити тўғрисида”, “Прокуратура органларида хизматни ўташ тартиби тўғрисида”ги қонун лойиҳаларини ишлаб чиқиш, суд тизимида коррупцияга қарши курашишнинг самарадорлигини ошириш, парламент назорати ва коррупцияга қарши курашиш бўйича идоравий тизимлар самарадорлигини ошириш, устав жамғармасида

²² Коррупцияга қарши курашиш агентлиги расмий сайти. <https://anticorruption.uz/uzc/item/2019/12/04/ozbekiston-respublikasi-korrupsiyaga-qarshi-kurashish-davlat-dasturining-2017-yildagi-ijrosi>

²³ <https://lex.uz/docs/4355387>

давлат улуши бўлган ташкилотларда коррупцияга қарши курашиш чораларини кучайтириш, коррупцияга қарши махсус тадбирларни хусусий секторга жорий этиш кабилар назарда тутилган.

III. Коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларни ўз вақтида аниқлаш, уларга чек қўйиш, имконият яратувчи сабаблар, шарт-шароитлар ва оқибатларини бартараф этиш, коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларни содир этганлик учун жавобгарликнинг муқаррарлиги принципини таъминлаш бўлимида коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар тўғрисида давлат органларига ахборот бериш механизмларини такомиллаштириш, давлат органларининг ишонч телефонлари ва Call-марказлари иш самарадорлиги мониторингини таъминлаш, коррупция билан боғлиқ жиноятлар ҳақида хабар берган шахсларни ҳимоя қилиш, тадбиркорларнинг қонуний ҳуқуқлари ва манфаатларини ҳимоя қилиш, коррупцияга қарши курашиш соҳасида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлари ходимларини ва судьяларни тайёрлаш каби чора-тадбирлар белгиланган.

IV. Коррупцияга қарши курашиш масалалари бўйича халқаро ҳамкорлик бщимида ИХТТнинг тавсияларини бажариш, БМТнинг Коррупцияга қарши конвенцияси мониторинги 2-босқичига тайёргарлик кўриш, коррупцияга қарши курашишга бағишланган халқаро форумни ўтказиш, Жинойий фаолиятдан олинган даромадларни аниқлаш, олиб қўйиш ва мусодара қилиш ҳамда терроризмни молиялаштиришга қарши курашиш Европа Кенгаши Конвенцияси (Варшава ш., 2005 йил 16 май) ва Фуқаролик, оилавий ва жинойий ишлар бўйича ҳуқуқий ёрдам ва ҳуқуқий муносабатлар тўғрисидаги МДХнинг Кишинев конвенцияси (Кишинёв ш., 2002 йил 7 октябрь) шартномаларга қўшилиш масаласини ўрганиш каби чора-тадбирлар белгиланган.

3) Ўзбекистон Республикаси Президентининг 06.07.2021 йилдаги ПФ-6257-сон Фармони билан тасдиқланган **Коррупцияга қарши курашиш бўйича 2021-2022 йилларга мўлжалланган давлат дастури**²⁴ қуйидаги 5 та бўлим ва 44 та амалий чора-тадбирлардан иборат бўлган:

I. Коррупцияга қарши курашиш механизмларини такомиллаштириш бўлимида давлат фуқаролик хизматига очиқ танлов асосида ишга қабул қилиш ва хизмат поғоналарида кўтарилиш механизмларини жорий этиш, одоб-ахлоқ кодексини қабул қилиш, айбдор шахсларнинг очиқ электрон реестри юритиш, давлат органларида рейтинг баҳолаш тизимини жорий этиш, коррупциявий хавфларни баҳолаш электрон тизимини яратиш, “Давлат хизматчиларининг даромадлари ва мол-мулкини декларация қилиш тўғрисида”ги қонун

²⁴ <https://lex.uz/docs/5495529>

лойиҳасини ишлаб чиқиш, коррупциявий хавф-хатарларни баҳолаш ва уларни минималлаштириш каби чора-тадбирлар қайд этилган.

II. Давлат харидлари соҳасида коррупциявий хавф-хатарларни камайтириш ва манфаатлар тўқнашувининг олдини олиш бўлимида “Манфаатлар тўқнашувини тартибга солиш тўғрисида”ги қонун лойиҳасини ишлаб чиқиш, давлат харидлари соҳасида манфаатлар тўқнашувининг олдини олиш ва очиқликни таъминлаш, бенефициарлар реестрини юритиш кабилар назарда тутилган.

III. Коррупцияга қарши курашиш тузилмалари фаолиятини такомиллаштириш бўлимида давлат органларида коррупцияга қарши ички назорат тузилмаларини ташкил этиш, Миллий кенгаш тўғрисидаги низомни ишлаб чиқиш, Агентликнинг қонуний фаолиятига тўсқинлик қилганлик учун жавобгарликни белгилаш, илмий тадқиқотлар, ижтимоий сўровлар ўтказиш амалиётини йўлга қўйиш чора-тадбирлари белгиланган.

IV. Коррупцияга қарши курашиш бўйича халқаро стандартларни жорий қилиш ва халқаро ҳамкорликни кучайтириш бўлимида Жиноят кодексига коррупцияга оид жиноятлар учун жавобгарликни кучайтириш, Истанбул ҳаракатлар режаси доирасидаги чора-тадбирларни амалга ошириш, GRECO ва IAACAга аъзолик масалаларини кўриб чиқиш чора-тадбирлари ўрин олган.

V. Давлат органлари фаолияти очиқлигини таъминлаш, коррупцияга қарши курашиш бўйича тарғибот-ташвиқот ишларини амалга ошириш бўлимида коррупцияга оид жиноятлар бўйича статистик маълумотларни очиқлаш, Антикоррупция ҳафталигини ўтказиш, давлат хизматчиларининг коррупцияга қарши курашиш борасидаги билимларини доимий ошириб бориш амалиётини йўлга қўйиш, коррупция ҳолатлари ҳақида тезкор хабар бериш имкониятини кенгайтириш, “Uzbekistan Anti-Corruption Digest” онлайн журналининг таъсис этиш, Агентликнинг ОАВ билан самарали ҳамкорлигини йўлга қўйиш каби чора-тадбирлар белгиланган.

Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 28.01.2022 йилдаги ПФ-60-сон Фармони²⁵ билан тасдиқланган “2022 – 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси”нинг 10, 83 ва 84-мақсадлари бевосита давлат хизматида коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашиш масалаларига бағишланган. Уларга:

²⁵ “2022 – 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги Фармон.
<https://lex.uz/docs/5841063>

10-мақсад: Давлат фуқаролик хизмати тизимини замонавий стандартлар асосида ташкил этиш;

83-мақсад: Давлат хизматида ҳалоллик стандартларини жорий этиш;

84-мақсад: Коррупцияга мойил соҳа ва тармоқларни аниқлаш, коррупциявий омилларни бартараф этиш тизимининг самарадорлигини ошириш, жамиятда коррупцияга нисбатан муросасиз муносабатни шакллантириш.

Шу билан бирга, мазкур фармон билан 2022 – 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясини “Инсон қадрини улуғлаш ва фаол маҳалла йили”да амалга оширишга оид давлат дастури тасдиқланган.

Мазкур “Тараққиёт стратегияси” 100 та мақсаддан иборат бўлиб, уни амалга ошириш учун тасдиқланган Давлат дастури 10 та мақсад жами 7 та бўлим ва 398 та бандга бўлинган.

Шуни қайд этиш керакки, Президентининг ҳужжатлари билан қабул қилинган коррупцияга қарши курашиш бўйича 2017-2018, 2019-2020 ва 2021-2022 йилларга мўлжалланган давлат дастурлари бўлимлар; чора-тадбирлар; амалга ошириш механизми; ижро муддати ва масъул ижрочилар қисмидан ибора бўлган бўлса, “Ҳаракатлар стратегияси” ва “Тараққиёт стратегияси” билан тасдиқланган Давлат дастурлари мукамалроқ ва мураккаб тузилишга эга.

Масалан, “Тараққиёт стратегияси” билан тасдиқланган Давлат дастури бўлимлар (ва унга масъуллар), бўлимлар мақсаларга, мақсадлар чора-тадбирларга бўлинган.

Ушбу Давлат дастурининг устун қисми “Устувор йўналишлар, мақсадлар ва вазифалар” (чора-тадбирлар), “Амалга ошириш механизмлари” (ижро усуллари), “Амалга ошириш шакли” (қабул қилинадиган якуний ҳужжат), “Бажариш муддати”, “Амалга ошириш харажатлари” (молиялаштириш манбалари), “Назорат қилувчилар” (Президент Администрацияси, Бош вазир ва унинг ўринбосари, Сенат Раиси, Қонунчилик палатаси Спикери, вазирлар даражасида), “Масъул ижрочилар” (Вазир ёки унинг ўринбосари даражасида).

Таққослов орқали шуни қайд этиш мумкинки, муҳимлик жиҳатидан “Тараққиёт стратегияси”да қайд этилган Давлат дастури билан Коррупцияга қарши курашиш бўйича Давлат дастурида белгиланган масалалар бир биридан қолишмайди ва якунлари бўйича жамият тараққиётига, иқтисодий ва ижтимоий муаммоларни ҳал қилишга ҳамда коррупцияни минималлаштириш қаратилган.

ХУЛОСА

Жамият ҳаётининг барча жабҳаларида коррупция муаммоларини олдини олиш чоралари кўрилмас экан, ҳар қандай ислохотлар кутилган натижани бермайди.

Шу сабабли, ҳар иккита йўналишдаги Давлат дастурлари Президент фармони ёки қарори билан қабул қилинишини ва барча тадбирлар жамият тараққиёти учун муҳим аҳамият касб этишини инобатга олиб, шу билан БМТнинг Коррупцияга қарши конвенцияси талаблари ва ИХТТ томонидан Ўзбекистонга берилган тавсияларнинг бажарилишини таъминлаш мақсадида юқоридаги ёндошувни мувофиқлаштириш зарур.

Хусусан, коррупцияга қарши курашиш бўйича қабул қилинадиган Давлат дастурларида “чора-тадбирлар”, “амалга ошириш механизми”, “бажариш муддати”, “ҳаражатлар миқдори ва молиялаштириш манбалари”, “масъул ижрочилар”, шу билан бирга киритилаётган тадбирни долзарблигини “асослантириш” ҳамда чора-тадбирни амалга ошириш натижасида “кутилаётган самарадорлик”ни ақс эттириш амалиётини жорий қилиш таклиф этилади.

REFERENCES

1. БМТнинг Коррупцияга қарши конвенцияси. <https://lex.uz/docs/1461329>
2. В.А.Суханов. Международное сотрудничество в борьбе с коррупцией в органах власти - Москва, 2015.- 186 с.
3. <https://lex.uz/docs/3088008>
4. “Ўзбек тилининг изоҳли луғати”, А.Мадлиевнинг таҳрири остида, “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” давлат илмий нашриёти, Тошкент.